

ТЫВАНЫҢ БЕШ ЧЫЛЧЫ БАЗЫМЫ

1967 чылдын бирги чартында Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдеринин Күрүне планының күүселдезинин түннелдеринин дугайында

Тыва АССР-ниң Статистика эргелелиниң дыңнады

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары Совет эрге-чагырганын бежен чыл оюнга алып бодурган бүгү үлүстүн социалисттик чарыкка киришпешти. эртен чартык чылда экономика-ны хөгжүдөр, чонун чаагай амыдыралын бедир бөлгөш кулдурут дептелиң көдүрө талазы-биле чамдык чедиш-кинерин чеди алган.

Юбилейг чылдын бирги чартында республиканың үлетпүрү нийти продукция бүдүрү талазы-биле күрүне планын 107 хуу күөсеткен. Пландан ажыр бир миллион ажыр рубль-дин продукцияны бүдүрүп үндүргөн. Эртен чылдын ол үези-биле деңизерге, үлетпүр продукцияны бүдүрүп үндүрүп 8 хуу өскөн.

Үлетпүрүн тус-түс адырларынын айым-биле продукцияны бүдүрүп үндүрүп мынчаар көвүздөө:

Одар чүдү үлетпүрү	5 хуу
Электрэнергияны амылдап үндүрүп	23 —
Машина туудушуну болгам металл ажылдап кылмышкыны	5 —
Ыш болгам ыш ажылдап кылдыр үлетпүр	7 —
Чий үлетпүр	13 —
Аш-чөм үлетпүрү	13 —
Полиграфия үлетпүрү	18 —

Тус-түс бүдүрүлгелеринин продукцияны бүдүрүп үндүрүп планын күөсеткенин дараазында саннар айтыр турар:

	1967 чылдын бирги чартында продукцияны бүдүрүп үндүрүп күүселдөө		1966 чылдын бирги чартында продукцияны бүдүрүп үндүрүп күүселдөө
	күүселдөө	үлүшү	
Электр энергия — миллион киловатт-шак	50	106	115
Хөмүр даш — муң тонна	170	105	106
Тудуг туубузу — миллион көзөк	10	82	97
Тудуг чугайы — муң тонна	0,6	108	91
Чым элээр демир бетон конструкциялар болгам кезектер — муң кубометр	5,7	104	93
Даг-дугу (тымыжы) — тонна	9459	108	109
Сөөрткөн тудуг болгам оттулар ыш — муң кубометр	141	91	104
Дизель материалдары — муң кубометр	43	120	97
Эт-херексел — муң рубль	326	81	92
Дарыялга кылгылары — муң рубль	361	114	119
Хөм илктөр — муң эжеш	22	146	120
Киде илктөр — муң эжеш	31	106	104
1-ти категориянын субпродуктуларын кириштир алырга өт — тонна	1698	121	130
Колбаса кылгылары — тонна	387	98	105
Мал саржаа — тонна	304	152	114
Чалаң сүт продукцияны — тонна	4458	93	101
Далга — тонна	6010	85	100,0
Хлеб болгам бука кылгылары — тонна	7684	112	109
Кондитер кылгылары — тонна	320	99,7	98
Пиво — муң декалитр	97	102	98
Эиртпес сусуку — муң декалитр	66	80	117
Дүс (тымыжы) — тонна	1952	91	2 атап

1967 чылдын бирги чартында продукцияны бүдүрүп үндүрүп күүселдөө

	1967 чылдын бирги чартында продукцияны бүдүрүп үндүрүп күүселдөө		1966 чылдын бирги чартында продукцияны бүдүрүп үндүрүп күүселдөө
	күүселдөө	үлүшү	
Электр энергия — миллион киловатт-шак	50	106	115
Хөмүр даш — муң тонна	170	105	106
Тудуг туубузу — миллион көзөк	10	82	97
Тудуг чугайы — муң тонна	0,6	108	91
Чым элээр демир бетон конструкциялар болгам кезектер — муң кубометр	5,7	104	93
Даг-дугу (тымыжы) — тонна	9459	108	109
Сөөрткөн тудуг болгам оттулар ыш — муң кубометр	141	91	104
Дизель материалдары — муң кубометр	43	120	97
Эт-херексел — муң рубль	326	81	92
Дарыялга кылгылары — муң рубль	361	114	119
Хөм илктөр — муң эжеш	22	146	120
Киде илктөр — муң эжеш	31	106	104
1-ти категориянын субпродуктуларын кириштир алырга өт — тонна	1698	121	130
Колбаса кылгылары — тонна	387	98	105
Мал саржаа — тонна	304	152	114
Чалаң сүт продукцияны — тонна	4458	93	101
Далга — тонна	6010	85	100,0
Хлеб болгам бука кылгылары — тонна	7684	112	109
Кондитер кылгылары — тонна	320	99,7	98
Пиво — муң декалитр	97	102	98
Эиртпес сусуку — муң декалитр	66	80	117
Дүс (тымыжы) — тонна	1952	91	2 атап

Эртен чылдын ол-ла үези-биле деңизерге, 1967 чылдын бирги чартында бүдүрүшүн мынчаар көвүздөө: электр-энергия — 6,5 миллион киловатт-шак, хөмүр даш — 9,3 муң тонна, даг-дугу (тымыжы) — 740 тонна, хөм илктөр — 3,6 муң эжеш, киде илктөр — 1,3 муң эжеш, дараанылга кылгылары — 57,7 муң рубль, эт — 389 тонна, колбаса кылгылары — 23 тонна, мал саржаа — 38 тонна, чалаң сүт продукцияны — 49 тонна, хлеб болгам бука кылгылары — 648 тонна, эиртпес сусуку — 9,8 муң декалитр, дүс (тымыжы) — 1000 тонна.

Республиканың үлетпүрү күш-ажылдын бүдүрүшүнүн талазы-биле бирги чартык чылдын планын 107 хуу күөсеткен. Бир ажылдап турар кижиге оонаштыр алырга, продукцияны планга ажыр 150 рубльге бүдүрүп үндүргөн. Эртен чылдын чогуур үези-биле деңизерге, күш-ажылдын бүдүрүшүн 5 хуу бөлгөн. «Тыва тудуг» трестин үлетпүр бүдүрүлгелер комбинаты, Ак-Довурак болгам Чадананын хлеб заводтары, Кызыл-Мажалыктын туубузу заводу «Тыва көдө тудуг», Ыш ажыл-агый эргелели, Чадана, Тожу, Бай-Хаак, Самагалдай, Эрэн, Өвүр, Бай-Тайганын амыдырал хандырылга комбинаттары күш-ажылдын бүдүрүшүнүн талазы-биле планын күөсеткөн.

II.

Колхозтар болгам совхозтар (мал семиртир совхозтарны каттай алырга) чамын чажар тараа культуларынын планын 102 хуу, оон иштинде көдө ажыл-агыйнын кол культурамын кызыл-тастын планын 104 хуу күөсеткен. Колхозтарда болгам совхозтарда сура тарылгазын 1966 чылдын-биле деңизерге, 34 хуу өскөн.

Республиканың колхозтарында болгам совхозтарында сугаттыг черлерде тарылга шөлү 1966 чылдын-биле деңизерге, 17 хуу, оон иштинде сугаттыг черлерде тараа культураарнын тарылгазын 24 хуу өскөн. 1967 чылда сугаттыг черлерге мал чөм культураарнын тарылгазын 1966 чылдын-биле деңизерге 10 хуу, оон иштинде чамгы чылдын ситеннериниң — 51 хуу, хөй чылдын ситеннериниң — 22 хуу көвүздөө.

1967 чылдын июль 1-ге чедир көдө ажыл-агый культураарынын тарылгазын 1966 чылдын июль 1-ге турганын-дан 16 хуу хөйну сугтарган.

Колхозтар болгам совхозтар (мал семиртир совхозтарны каттай алырга) 1967 чылдын июль 1-ге чедир келер чылдын дүжүдүнө белеткел кылдыр 90,9 муң гектар черин, азы эртен чылдын-дан 16,4 муң гектар ийкеп 22 хуу хөйну аңдарган.

1967 чылдын июль 1-ге турганы-биле алырга, колхозтарын болгам совхозтарын шеддеринге 53,5 муң тонна өдетки, 12 муң центнер минералдык чөмүшчилгелерин төкөн. Иччала-даа 66 чылдын минералдык болгам органиктик чөмүшчилгелерин ачыггазын эртен чылдын-дан өзөш болган.

1967 чылдын июль 1-ге республиканың колхозтарында болгам совхозтарында малдын баш саны:

	1966 чылдын июль 1-ге турганына уур (хуу-биле)	
	муң баш	үлүшү
Мыймыг бода мал	112,1	104
Оон иштинде: саар инектер	35,3	102
Хааян	20,0	102
Хөй болгам өшкү	1115,9	109

Колхозтарда болгам совхозтарда мыймыг бода малдын баш саны 4,2 муңга, оон иштинде саар инектериниң — 0,7 муңга, хааян — 0,4 муңга, хөй болгам өшкүнү — 88,9 муңга көвүздөө. Эртен чылдын бирги чарты-биле деңизерге, колхозтарда болгам совхозтарда эт бүдүрүп 5 хуу, сүтүнү — 10 хуу, чуурганны — 19 хуу, дүктү — 9 хуу көвүздөө.

1967 чылдын июль 1-ге бир саар инектер сагын сүт 1966 чылдын июль 1-ге турганы-биле деңизерге, 42 килограмм азы 2 хуу көвүздөө.

Мал ажылдын продукцияны бүдүрүшүн өскөнү күрүнеге салып алышкынын көвүдир арганы берген. Оон ачыгында ажыл-агыйларын бүгү категориялары эт саарынын бирги чартык чылда планын 141 хуу, сүтүнү — 128 хуу, дүктүнү — 125 хуу күөсеткен.

III.

1967 чылдын бирги чартында республиканың хөрайларында болгам көдө черлеринге үлетпүр, чурталга болгам культура-амыдырал тудуун ботандырган.

Республикага нийтизи-биле бирги чартык чылда күрүне планында көрдүгөн хөрөңдеринин күсели-биле капитал салымшыкынар 13,6 миллион рубль болган. Тудуг-монтаж ажылдарынын планын 9,3 миллион рубльге күөсеткен.

Республикада чурталга тудуунга күрүнеин капитал салымшыкынын 3,4 миллион рубль болган. Республиканың бүдүрүлгелери болгам организациялары күрүне планын өзүгар унадуур берген хөрөңдеринин күсели-биле 14,4 муң дөрбөчтин метр ижини шөлүг чурталга бажындарын ажыл-талга кирген, азы чартык чылдын планын 74 хуу күөсеткен.

Культура-амыдырал тудуунга капитал салымшыкынар 962 муң рубль болган.

1967 чылдын бирги чартында республиканың көдө ажыл-агыйына күрүнеин 9,6 миллион рубль капитал салымшыкынын кирген, оон иштинде тудуг-монтаж ажылдарынын хөмчөөли 2,1 миллион рубль болган.

1967 чылдын бирги чартында республиканың тудуг организациялары керээж ажылдарын программанын 9,9 миллион рубль түгө күөсеткен, ол болза бирги чартык чылдын планын 82 хуу күөсеткен ол, оон иштинде «Тыва тудуг» трестин керээж ажылдарын программанын 3,7 миллион рубльге, азы 73 хуу, «Тыва көдө тудуг» трестин — 2,2 миллион рубльге, азы чартык чыл планын 90 хуу күөсеткен.

Көжүр чоругу МЭМ 62,463 механизастыгын колонналар, «Тыва суг тудуун» тудуг-монтаж эргелели керээж ажылдарын чартык чыл планын күөсеткен.

IV.

1967 чылдын бирги чартында республикага нийтизи-биле күрүне болгам кооператив салымнын үрүмкөп садар бараан саарылгазынын хөмчөөли 49,7 миллион рубль болган. Эртен чылдын чогуур үезинде 5,7 миллион рубль хөй бараанын сагын.

1967 чылдын бирги чартында республикага нийтизи-биле немелде план-биле каттай алырга, үрүмкөп садар бараан саарылгазынын планын 103 хуу, оон иштинде салдыг четкининиң бүдүрүлгелери — 103 хуу, нийтинин чөмөңилге бүдүрүлгелери — 99,8 хуу күөсеткен.

Республиканың кол салдыг организацияларынын үрүмкөп садар бараан саарылгазынын планын күөсеткенин дараазында чуратайлар көргүзүп турар:

1967 чылдын бирги чартында үрүмкөп садар бараан саарылгазы

	нийтизи-биле		үрүмкөп садыны		нийтинин чөмөңилгези	
	күүселдөө, муң руб.	үлүшү	күүселдөө, муң руб.	үлүшү	күүселдөө, муң руб.	үлүшү
Республикада нийтизи-биле оон иштинде: Тыва республиб-союз	49,7	103	46,1	103	3,6	99,8
Кызылдың нийтин чөмөңилге кон-торазы	26,4	103	25,0	103	1,4	104
Тыванын аш-чөм хандырылга чери	14,0	104	14,0	104	—	—
«Тыва даг-дугу» амыдырал хандырылга килдини	1,7	99,0	—	—	1,7	99,0
«Тыва даг-дугу» амыдырал хандырылга килдини	3,1	99	2,9	99,3	0,2	92,0
«Тыва даг-дугу» амыдырал хандырылга килдини	3,1	102	2,9	103	0,2	89,0

Кол салдыг организацияларында Кызылдың нийти чөмөңилге конторазы (99,0 хуу), Тыванын аш-чөм хандырылга чери (99 хуу) планын күөсеткен. Зоветеринария хандырылга чери (83 хуу), Колнефть сайгарыла чери (60 хуу), совхозтарынын амыдырал хандырылгазы (99,4 хуу) бирги чартык чылдын планын күөсеткен. Тус черге чагырткан үлетпүр бүдүрүлгелер республиканың салдыг базаларын болгам салдыг организацияларын калбак херекселдин барааны-биле хандырынын бирги чартык чыл планын 108 хуу күөсеткен.

V.

Республиканың чоңуну культурулг дөңөөлинин улам ыңайты өзүдөөн үргүлдөөн турган.

Республиканың деңизеринде турар өөредилге черлеринге 56,4 муң кижини өөредилгенин бүгү хөвирлери-биле хаара туткан, ылавыларга Тыва АССР-ниң дөрт чуртакчынын бирээзи-ле өөрини турар. 1967 чылдын бирги чартында 1641 кижиге ортумак школары дооскан, оларын иштинде 320 кижиге бодурууга ажылдап турган, ортумак эртемини чеди алган.

Бо чылдын дөди болгам тускай ортумак өөредилге черлерин 609 тускай эртемингер дооскан, оларын иштинде 252 кижиге бодурууга ажылдап турган, дөди болгам ортумак тускай өөредилге черлерин дооскан.

Чоңуну медицина хандырылгазын экижөөн. Эмнеге орундарынын саны 1966 чылдын бирги чартында уур 6 хуу көвүздөө.

Пассажирыл сөөртүрүнү бирги чартык чыл планын 104 хуу күөсеткен. Эртен чылдын чогуур үези-биле деңизерге, пассажирыл сөөртүрү 421 муң кижиге көвүздөө.

Чоңуну амыдырал хандырылгазын экижөөн турар. Бүдүрүлгелерин четкини өзүп, оларын күөсеткен ажылдарынын хөмчөөли көвүдөөн турар. Чоңуну амыдырал хандырылгазынын мастеркаваларынын саны 1966 чылдын бирги чартында деңизерге 11-ге, коммунал-хандырылга бүдүрүлгелери — 12-ге көвүздөө. Хандырылганын үлетпүр хөвир талазы-биле күөсеткен ажылдарын хөмчөөли 30 хуу, үлетпүр өвөс хөвир-биле — 22 хуу көвүздөө.

Чоңуну амыдырал хандырылгазынын планын күөсеткенин дараазында саннар көргүзүп турар:

	үлетпүр хөвиринин хандырылгазы		үлетпүр өвөс хандырылгазы	
	күүселдөө, муң руб.	үлүшү	күүселдөө, муң руб.	үлүшү
Республикага нийтизи-биле оон иштинде: Чоңуну амыдырал хандырылгазы министрствоу	397,8	402	256,1	104
«Тыва даг-дугу» амыдырал хандырылгазы министрствоу	357,2	103	101,0	100,0

ТЫВА АССР-НИҢ СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИ.

АСБЕСТ ДЭЭШ СОЛУННУҢ АРНЫНДАН

Ажылгалга кирер объектиде

«Тыва даг-дугу» тудуун үлетпүр прораб үлетпүрүн коллективин бөйрөө чамын ийги апардынын күрүне планын 1967 чылдын июль 23-та күөсеткен деп хөдөөгөни агай турган. Тудугчуларын сөөү ажыл-херек-биле карышпаан. Олар планын хуусаа бетинде, июль 25-те, 115 хуу ботандырганнар. Эртен айда үлетпүрүн ажылчын бүрүзү-нүң ажыл нормалынын күөселдөө 153 хуу болган.

Июль айда коммунист Данаырың Калдар-оолга уурткан бызаачы-бетонщиктер бригадамы эки ажылдап. Бригада артыла-шөвөөлө чөмчөк бөшкө насос станциязынын бүгү бетон кудар ажылдарын дооскан. Ам насос станциязында туубу салымшыгына белеткес ажылдарын чорудуп турар. А. Софроновту бызаачы бетонщиктер бригадамы июльда диспетчерлени баса «Тыва даг-дугу» комбинаттын транспорт пегиник хөрөңүн ажылгалга дүңгөлдөө.

Ам үезде үлетпүрүн ажылчыннары ажылгалга кирер объект — артыла-шөвөөлө чөмчөк бөшкө насос станциязында ажылдап турар. А. Широутун бызаачы-бетонщиктер бригадамы Постояннын суурдан бөшкө насос станциязында чедир чылды-дылда четкининиң чорудууларын июльда доосар. Бригада бөшкө насос станциязын дөңгөлөгөр тургузары-нча июль 25-те монтажниктерге дүңгөп ужураар.

Совет эрге-чагырганың 50 чымылга уткутуур адыгын хуулаагелерин күөсеткенин бүгү хуу хуу салым турар эртер Х. Сат, А. Софронов, С. Даваа оларын ооналап дөңгөлөгөр күөчөгүн.

В. ВОЛОЧКО,
«Тыва даг-дугу» тудуун прорабы.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Сортту даг-дугу артыла талазы-биле чартык чыл планын 88000 килограммга ажыр күөсеткен база байырада чылдын алды айларында пландан дашкаар 1030 рубльдин продукциянын берген даг-дугу артыла фабрикаын Любов, Черновга удурука № 3 элөө ажыл темпери-дан июльда оон-да белеткен. Бо айны бирги декадада элөө план-дан ажыр 3915 килограмм сортту даг-дугу артыла чылдык продукция бүдүрүшүн талазы-биле ооналганын 572 рубльге ажыр күөсеткен. Элөө даг-дугу артыла дөңгөлөгөр машинаны Куулар Достан-ма, белең продукция салымшыгы Хомушку Көк-оол, кургадылга салы-бырын кочтары Василь Меркурьев болгам еске-даа артылачылар күш-ажылга үлетер-чөжөөн көргүзүп турарлар.

М. ИВАНОВ.

Ийиги ээлчегин, тууунда

«Тыва даг-дугу» комбинаттын ийиги ээлчегин даг-дугу артыла фабриказынын кол корууун туду-лар-биле кассан онгарда тудуг амы-дары агазын, «Тыва даг-дугу» туду-нун № 4 тудуг үлетпүрүнүн ажыл-чыныр фабрикаын кол корууун туду-дуг эгелөөн. Оларга дузалажыры-биле июль 13-те № 12 автобазанын № 2 автоколонназында, үлетпүр бүдүрүлгелер комбинаттын, чур-талга-коммунал эргелелинде, проф-техучилищене 50 ажыл кижиге ажыл-дап хуулаан. Олар бажынын дөң-гөп салдыр-биле белеткен турар чер ажылдарын кылмышкынар.

Түңнелди үндүргөн

Транспортчулар Совет күрүне-нин 50 чымылга алган социалист-тик хуулаагелерин чедишкенин ботандырып турарлар. Олар ийиги кварталда пландан ажыр 72400 тонна чүктү сөөрткөн, ооналганын 109 хуу күөсеткен. Кварталда пландан дашкаар 324200 тонна-километрин эртин, кол бүдүрүлгө көргүзүп 112,7 хуу ботандырган.

Цехтин илоктенин чүк сөөрт-күрүп бот-унени 8 хуу чингет-кен.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Ийиги чартык чылче киреш...

Даг-дугу артыла фабрикаын даа июльдын бирги декадада Л. Черновга удурука № 3 элөө кылдан-даа бөдөк түңнелди болган. Ол июль 6-да ооналганын дашкаар сортту даг-дугу артыла талазы-биле ооналганын 120-130 хуу күө-сеткенин. Чижээ, № 1 элөө (на-чальниктин хуулаагелерин күөсөдү) турар М. Ивонин түңнелди 1325 ки-лограмм даг-дугу артыла планын 17035 килограмм кылдыр артылаан. № 5 элөө (начальник Б. Костро-мин) пландан ажыр 3365 килограмм сортту даг-дугу берген. Иччала-

М. АЛТАЕВ.

</

ЧАГЫГ КҮҮСЕЛДЕЗИ

Бай-Тайга районда «Тээди» совхозтун эң хоочун малчыны Салчак Авыдаевич Чүлдүм хой ажылында чедишкинни ажалдап турар. Бо чылын 262 хойдан 266 хураганы алгаш, оларны бүрүнү-биле камгалап алган. Алдарлы малчыны Тыва АССР-нин Дээди Советинин Президиумунун Хүндүлөл бижин-биле база шааннаткан.

Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга уткуштур малчы хойларын чыгы болгаш күсүк семиртилгезин эки организастан тургаш, улуг байырлаа оон-биле төлөптик белекти тудары дээш ажалдап турар.

ЧУРУКТА: хойжу С. А. Чүлдүм.

С. Феоктистовтун фотосу.

Бо чылдың мартта болуп өрткөн РСФСР-нин, Тыва АССР-нин Дээди Советтеринге болгаш черчер Советтеринге сонгудаларга белекче үезинде, кандидаттар-биле ужурашырга хуралдарына сонгучу чон боттарынның ажыгыт санал-оңалын берип, ажылчы чонун эрге-ажыгына дүшкөн, совет кижилерин сонугураалын илереткен ажылчы чутуга айтыргаларын көдүрүп, унелг чыгыларын боттарынның айбычларына берген болгай. Советтерин чаа сонгуттурган составынның баштайгы ажыл-чорудулгазын чыгылар күүселдези-биле холбашкан.

Эрткен сонгудалар үезинде Сүт-Хөл көдөр Советинин күүсөмүгүна 32 чыгы кирген. Ажыл-агым, культура тургузушкунун база кижилерин амдыралын улам экижидеринче угаанган санал-оңаларын сонгучулар боттарынның чыгыларынга илереткен. Көдөр Советтин баштайгы организастант сессиясында чыгылар дугайын чыгылашкы көрүш, сайгарылганын кылган. Чыгыларын хой кезин күүселдирин организастант чоруузын көдөр Советтин күүсөмүгүна сессия хүзүткен. Чеди чыгыны үстүк организастант хемчег алгыры-биле шалгиткен. Сүт-Хөл көдөр Совет чонун кыргың ажыгыт санал-оңалын амдыралга боттарын дээш өзөөш эвес хемчеглерин ач чорудуп турар.

Баян-Чүрек совхоз төвүндө 80 км ажык черде. Мында кодуузда малчылар чурттап турар. Мында эмнеге пунктузун тургузары эргежок чыгула негелсе. Сонгучуларын ол чөлүт негелдери күүселдирин-биле көдөр Советтин күүсөмүгүна гускай хемчеглерин ажалдап кылган, оон күүселдери организастант. Эмнеге бажыңдын туузуна чонун ишти күжү база кыргыңтырген. Чаа хемчег-биле дериттинген эмнегенин ажыгала кирген. Эчки калдарын бажыгала. Ол чок-камын сүт-баран фермаларынның саначылар, малчыларын эмнеге дуузын ап болуп артыгы болган. Көдөр Советтин депутаттары С. Дотте, С. Ховалыг бо амдырал организастант-ына идекпейлг киришкен. Чыгылар баугаар

Ак-Даш, Бора-Тайга школаларында башкылар чурттар ийи бажыны, Кара-Чыраада ийи Бора-Тайгада ийи кукуту туташ, ажылдама кирген.

Кара-Чыраа, Ак-Даш, Бора-Тайга суурларын сонгучулары бо чылын стадион тудуун чорудар чыгыны кирген. Бо талаан-биле хемчег алдынган. Кара-Чыраада, Сүт-Хөлде стадионун кол тууду кодуузда доозулган. Ол стадионун ханаан туттуган. Ам иштики херекселди четчелеп турар. Ак-Дашта стадион туудуна хереглээр материалдарын белекчеп алган. Ам оон туудун эгелээр. Бо амдырал организастант чоруузынга депутаттарын киржилгезин угуу. Кукумчу, квартал комитеттери стадион туудуна чонун күжү кириштирген эвон идекпейлг чорудуп турар. Сүт-Хөлде ийи, шак септээр, даараныр черлерин оран-бажык-биле хандырган.

Сүт-Хөлде, Бора-Тайгада чыгы театрларын туудуп эгелээр. Ону Совет эрге-чыгырынның юбилейин чыгында ажылдама кириер соругга салдынган. Көдөр Совет бот-оңалга херегиин-биле 70 кубометр тууду материалдарын белекчеп. Чоокка үеде театрны туудун доозар.

Чуртталга туудундан агым малчыларынның амдырал байланын экижидеринче угаанган чыгылар багыт эвес күүселдирин турар. Малчыларын киле эгелер-биле, ап чорудуунга аптыг этерекселдер-биле хандырып турар.

Суурларын ногаачыдып чагайжыдыры кол айтыргаларын бирээш. Бо чылын көдөр Советке хамаарыш турар чуртталгалык суурларга, ферма, бригадаларга 7000 ажык мышты тарып олурткан. Школа болгаш асли-садтарын девискээринде аны-бүрү чечктерин тараан. Орта-Тал сүт-баран фермаларын коллектив РСФСР-нин Дээди Советинин депутаты салгыч Д. Шондатынын удурулгазы-биле чартык га хемчээлдиг чери шаташтын-биле херизинган. Оон иштинде каттыг мыштарын тарып өстүргөн. Ол мышан эри керим жжааларын септеп, чымык черлерге чаа херимерин кымырын организастант. Депутаттар боттарынның округтарында ча-

гылар күүселдезинге хамаарышкан хемчеглерин чорудуп турар.

Иччалза-даа чыгы күүселдезинде четкес талдар барын чугалавайы барып болбас. Сонгучулар Ак-Даш суурга утуулар эвонин тудары дилген. «Сүт-Хөл» совхозтун будурун планында чыгыны хандырыын көрүп каан херизинде-ле мынчага дээр оон туудун эгелээр. Суурлар аразына автокасины тургузар дугайында чыгы боттаймай турар. Харын-даа мурунда чоруп турган такси ам ажылдавас апарган.

Суурларынның санитарлыг байдалы ам-даа четпес. Чымык чуртталгалар туудуу суурун планын баугаар тулар ужураг чорунун барымдаалавдай, боттарынның туралаан черинге бажык туудуп алдыр чоруктар бар. Чурттал олурар бажыктын девискээрин арыглавас. Бок-биле долган. Ону арыг-шевер экижидеринче сатып салбас чуртталгалар бар хомузунгун. Сүт-Хөл көдөр Совет суурларга санитарлыг байдалы экижидер дугайында тускай шиктирени үндүргөн. Иччалза-даа ол ам-даа чедир күүселтирмей турар.

Салгы ажылын бүтү тала-биле экижидер, чутуга баранарын тауктедишкин чок садар, септелгере хереглээр туубу, чутай айман хандыгар дугайында чыгылар багыт күүселтирин турар. Угулар хейи, шак бууур бузук, бажык херексели болгаш өске-даа культура бараанары магазингерге кончуг ховар келир.

Суурларга магазинерин санитарлыг байдалы куду болуп артышкан. Септелгени өй-шанаа чорутпайгы туурамында чыгы болгаш, салдат дамдылаш, барааннар үрелип туурамын таварыгалары бар.

Советтерин күүсөкчи комитеттери, депутат бууар сонгучуларын чыгыларын өй-шанаа күүселдир дээш бүтү аргаларын ажылдап тургаш, чон ортузунга организастант хемчеглерин чорудуп ужураг.

М. ДАРЖАЙ,

Сүт-Хөл көдөр Советтин даргазы.

Эки эгелээшкинни деткиир БОТТАРЫВЫСКА ЧУГААЛАШКАШ...

Улуг-Хем районунуң Ик-Чыраа көдөр Совети болуңуң күүсөмүгүна чуртталгы чондан страховани болгаш өске-даа телевидериниң хууза бетине чыгылазын дугайында Тыва АССР-ниң бүтү көдөр Советтеринге Элегес-Аксы көдөр Советтин чыгылазын чугалашып иргеш, 1967 чылдың чыгы чогур страховани болгаш ундургул телевидериниң долу чыгылазын Совет эрге-магырганын 50 чыл байырламын бодузуу — сентябрь 1-де доозар дээш элегесчилерин эгелээшкинни көдөр Советтин депутаттары болгаш активистери бажык көдүрүшкүн-биле чүүлүг деп деткеш.

Кыйгырыгың негелделерин амыдыралга боттандырың эртен үеде чамын ажылар кылдынган. Июль 1-де түннел-биле алырга. 1967 чылдың көдөр амьлагы ундургуң чыгылазы 102, чөр ареназы 110, бот-уңдур 107, страховани 50 хуу күүселтирин. Бо талазы-биле көдөр Советтин депутаттары Налзан Маадыр-оол, Алексей Дугаржап, Мария Дондуай, Бопуй Маадыр оларны идекпейлг амьлазын күүсөкчиге демдеглеттинген.

Көдөр Советтин бюджетинге чондан кирсе чогур ундургул чыгылазынга көдөр Советтин чамдык депутаттары идекпейлг чок кирип келгенин күүсөкчиге кол улууг четкестериниң бирээзи деп санаан.

Көдөр Советтин бюджетин тургузар чондан кирер бүтү ундургул чыгы болгаш страхованилар социал-культура хемчеглерин ажалдап турарына, чонун материалдары болгаш культурул негелделерин хандырыңа кирер дээрзин мессе ченга тайылбырлап берип тургаш, бүтү ундургул болгаш страховани чыгылазын бо чылдың сентябрь 1-ге чедир доозар соруганы көдөр Советтин депутаттары болгаш активистери боттарынның мурунда салган.

О. ТАВАА.

Оларга каттыжар бис

Чыргакы көдөр Советиниң ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле бир дөмей, 1967 чылдың планың даагалаарын юбилейлик байырладың бетинде чедишкинни күүселдир дээш бедик көдүрүшкүн-биле ажалдап турарлар. Моон түңнелинде ол Советке хамаарышкан ажылазынның ылаңыга бо чыгы көргүзүлгери мурунку чылдарынның дээр болган. Ам үеде көдөр Совет иштишин малынга бажык чем-суурну белекээринче ажылчы чоннары мобилизастан, бо талазы-биле чуула хемчеглерин ап турар.

Ажыл-агы, культура тургузушкунга бот-үндүргү онаалдаларын болгаш өске-даа үндүргү телевидерин чогур үеде чып төлөдир улууг ужур-дузалыг. Иччалза Чыраакы көдөр Советтин шупту ажалдакчылары Элегес-Аксы көдөр Советин ажалдакчыларын республиканың бүгү көдөр Советтеринге кыйгырын деткип, ам артка үндүргүл чыгылазын бо чылдың сентябрь 1-ге чедир долу күүселдирин шиктирлээр.

Чондан үндүргүл чыгылазын болгаш суур чагай-ажылазынга көдөр Советтин депутаттары С. Хеймер (башкы), М. Бадь-Назын (саанчы), С. Чечекма (квартал комитетиниң даргазы, 58 харлыг) олар идекпейлг киркип, боттарынга бажыклаттыңа участоктарынның чуртталгаларындан үндүргүлери чогур үеде төлөттүрген, ол-ла участоктарга чызын ыла тарылганын эки организастант.

Бо хүннерде көдөр Советке хамаарышкан урулар албан черлериниң болгаш эмнеге пунктуларын, библиотекаларын, клубтарын кышка белекчели организастантыг чоруп, ол ажылды августун баштайгы чартында доозар соруга салдынып турар.

И. ОНДАР.

Эрзинчилерниң белектели эки

Эрзин районун улус өөредилгениң ажалдакчылары юбилейлик чыгы уткуштур бедиктен социалист хуузалгелерин алган турган. Социалист хуузалгелериниң бир кол соругуна болза, чаа өөредилге чымыга белекчели амдыралын моон мурундагы чыгыларга дегенден эки шынарлыг чорудар. Ол соругларда амы үеде багыт эвес күүселтирин турар. Районда ийи ортумак, үш эс чыл школалары бар. Амы үеде чаа өөредилге чымыга Эрзин, Нарын ортумак школалары шупту болгон. Эрзин ортумак школын септелген июль 15-те доозар хуузалгени алган, школаның коллектив болуңуң сөзүңге ээ бооп чыдыан. Эрзин өөредилге чымын дургузууда школага, школаның этерекселди камнаар талазы-биле конкурсу чорудуп, оон түннелин доктаамал үндүрүп турганында бүтү-ле херекселдерин эдилеи эки болган.

Септелген камнаар чорудар дугайында школага партия организастантыгы, профсоюз болгаш администрацияны тургузуу планын баугаар өөредилге чымы доозуру биле-ле септелгени эгелээр. Школа чымында спорт мөдүн чартып дээрин. Мында бут бөмбүү, баскетбол, хол

бөмбүү ойнаар шолдер бар, эки деригер-биле хандырынган. Школа чымында география шолу база дериттинген. Эрткин чылдарга денээрде, чаа өөредилге чымында химия, физика кабинеттери, эки дериттинги кылдынган.

Чаа өөредилге чымыга уткуштур белекчели амьлазын Эрзин ортумак школынын аны-агы эгелээкчи эш Ноубааж, школа директору эш Дамбаа-Хуурак олар херекти материалдарын өй-шанаада тып хандырганында септелге кыска үенин иштешке доозулган. Школа херизинге амы үеде 1000 ажык кубометр топкал соортурген. Эрткин өөредилге чымын хургузууда Эрзин школынын пионер дружиназын амы амьла районда эң дээр амьлады дружина бооп турган. Мында пионер вожатый Светлана Ламажал пионер ортузуна организастант амьлаарын эки чорудуп турганында пионерлериниң чыгы дымталымыга бо школага эки Эрзин турар. Өөредилге чымын төнүүнде пионерлер тык хай кыргыңы тарып олурткан, ол школаның пионерлерин болуңуң дуржулга участогуна тарып олурткан аны-бүрү культуруларын чыгы үеде суггарып, ажаан турар. Октябрьның 50 чыл оюнга уткуштур Эр-

зин ортумак школынын пионерлер суурда чурттап турар хоочун комунистерин, партизанларын сантмышкыларын бижип, Эрзин суурнуң болгаш Ленин аттыг колхозтун төвүгүн чып тургусанын школаның амдыралына чаа чүтү болур.

Нарын ортумак школын септелгени июль 20-де доозкан. Школа херизинге 1200 кубометр топкал мын дурдуруга. География, спорт шолдерин бүрүн дериттинген. Ол мынан химия, физика, күш-культура кабинеттери чугула чүдүлдер-биле чыгылаштынген. Чаа өөредилге чымында Нарын школын кичээлдерге үч аппаратын, микрофон, өөредилге кинону, радио дамчылазын, андоскоп, проекционный фонарь дөш шынар техникти өөредилгенин бүрүн ажыгалаар кылдыр таштырып кылдынган. Школаның тускай дилеин дүне, хүндү херек үеде ажылаар кылдыр керим кылган болгаш даргазы эки септөөш. Бо школага «Ленинги комната» база «Күш-ажылды болгаш дамын ам ийи чыл улаштыр ажалдап, мында чыгыдыңа материалдар чыл келген тудум улам кодулар турар. Пионерлер комнатасында

Н. ДАГАА.

Таныжылга калбарган

СЭКП ТБ-ның «Октябрьның социалист Улуг революциянын 50 чымы» деп Тезистерин Бий-Хеминг ажыл-ишчери бүтү совет улус-биле бир дөмей, улуг өөрүшкүн-биле уткуп, таныжыл турарлар.

СЭКП-ниң район комитетин районун ажыл-ишчилерин Топ Комитетин Тезистерин таныштырганын организастант чорудары-биле 20 ажык лекторларын болгаш пропагандистерин районун ажыл-агыйларынче ачкарган. Олар көдөңүн ажыл-ишчилерин СЭКП ТБ-ның Тезистерин таныштырышкан, ажыл-агыйларга Тезистерин пропагандалаары-биле политинформаторлар болуңуң организастант чорудар.

Ам ол төвүгүн документини чоңга таныштырыгы-биле 158 кижиле сестары 18 политинформаторлар болуңуң тургустунган. Олар бо хүннерде Тезистер талазы-биле 60 лекцияларын, 300 ажык номтулга белекчаларын кылганнар.

СЭКП ТБ-ның Тезистерин чоңга таныштырыгындан аңгыда, Тезистерин районун партия активинин дуралына болгаш база партия эге организастанталарын хуралдарына, Туран хоорайның партия активинин хуралына оон аңгыда комсомолдун район комитетинин пленумуна таныжыл чугалашкан.

СЭКП-ниң район комитетин СЭКП ТБ-ның Тезистерин ыраккы чылдарга турар малчыларга таныштырыгы-биле ийи ууза райкомдун лекторларынга удуруган агиткультуригаларын организастант чоруткан. Олар 60 ажык чыгы оларга четкеш келгенер.

Районун культура бажынын агиткультуригады районун лектору-биле калы «Ажыл» колхозтун Сүлгүт-Хемде калдарына, «Ызыл тараачын» колхозтун Эрбекте хой кыргылазын пунктузуна, «Искра» колхозтун кыргылаз пунктуна база Туранын амьлаар хандырыга комбинатынын ыла участогуна чедип, Тезистерин теманын лекция кылдынган, конпертерин көргүскөн.

СЭКП ТБ-ның Тезистерин ажыл-ишчилерге таныштыгар ажыл районун «Тилгелге», «Ызыл тараачын» колхозтарда, «Өк» совхозта эки организастанттынган. Чижээлээрге, «Ызыл тараачын» колхозта СЭКП ТБ-ның Тезистерин таныштырыгы-биле 50 политинформаторлар ажалдап турар. «Өк» совхозта—18.

СЭКП ТБ-ның бо төвүгүн документини районун ажыл-ишчилерин таныжыл тура, ову бистин алдарлыг улуг Төрөөн чуртувустун, партиямын эрткин улуг оруун көргүзүп турар документ кылдыр көрүп, Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга алдар кылдыр алган социалист хуузалгени чедишкинни күүселдирин хүлээнип турарлар.

Д. ОЮН,

пропагандист.

„Шынга“ парлаттынган соонда

1967 чылдың июль 12-де К. Мартнаың «Чурук тырттырар дизе...» деп шүгүмчүлөдиг материалын «Шын» солун пардаан. Чурук тырттырар, баш дүгү кыргыдар черлер бүрүнүң Хандагайты суурда чок болганындан чамдык кижилер Чадаан кирер ужурга таваржып турган. Редакция Хандагайты суурда амьдырал хандырылга комбинатынын директорунуң ол фактыны хынаары-биле чагааны чоруткан.

Өвүр райкүүсөкчюн Хандагайты суурда амьдырал хандырылга комбинатынын директорунун хүлээлгезин күүселдип турар К. Монгуштын редакцияга амынатканы болза: «Чурук тырттырар дизе...» деп материалды хынал көрөгө, мында бижитинген чүүлдер шын болган болгаш ол четкестерин узуткаары-биле тодаргай хемчеглерин алган.

ЧУРУКТА: Толя Скоринов залчегил машинаның техниктиг ажалдазын чорудуп тур.

Сөзү болгаш фотосу О. ТАРЫМАНЫ.

ХӨГЖҮМЧҮЛЕР ХЕРЕК, ЫНЧАЛЗА-ДАА...

Кижилер кайы хой, мычарга оларын ажылдап турары чүгөр, мычарга бо ажылга күзөл, чүткүл хайнышкын чок болза, музыкант-даа кижиле эки түннелин ажалдай албас.

Сысты-Хемде көдөр клубтун эргелекчиге хой тургаларын нези А. Я. Ерлина ажалдап турар. Ол угай музыка билбес, мычарга-даа, ол клубта нити мырнын, музынанын, шинин бөлүмнери доктаамал ажалдамын 17 кижиле хаара туттуңган. Клуб чөвүлели амы планын тургузуп, чугалашкан, ол баугаар лекция, белекчалар, массалык кезежлери эрткирин турар. Клуб тургузуу амык-смагит турар. Клуб эргелекчиси музыка билбес-даа база үрүлүг ону билер кижилерин дилээр, айтырган, негез чорур.

Сысты-Хем дээрге, районда олунга байдалды суур, мында бойдуз байланын болгаш аң-өлүктүн тыныштырып чурттап турар. Чылдың бүтү үезинде суурун кол чуртталгалары тайга кезип чоруп баар, анда чүгө кырганнар болгаш бичин кижилер артып калыр. Иччалза-даа клуб канын-ла бир ажылдамын кылган, четтинип турар. Олар ай санында ийден өзөөш эвес концерт үндүрүп турар. Иччалзага концерт болгаш бөлүмнер саны өзөөш бол, мычарга Чок. чүгө дие, суурнуң бүтү чуртталгалары чүгө чус хире кижиле, ол саннар тус черин амьлаарын байлалыга тааржыр.

Мында библиотека эргелекчиси, районда культура ажалдакчыларын дээрлериниң бирээзи А. А. Доробеева 7 кижиле составтыг лекторлар болуңуң удурушкан, клуб ажалында улуг дуузын чедирип турар. А клуб эргелекчиси А. Ерлина амы телевидерин чартыны ап турар-даа, кымык, чүткүлдү чоруп көргүзүп, багыт эвес түннелерин чедип ап турар.

Мен бо чүдүлү клубтарга ушканга икжилерин, оларын музыканы билер, бибези камал чокка хүлээп алыр кылдыр бижинейн, а хурал клубтар ажалында манаа хамаарышкан четкестер бар боорга бижип турарым ок. Районда «Май 1» колхозтун клубуна уран чүтү амын дыка кошкан, ону экижидер хемчеглерин амын деп мыда көдөр Советке партия комитетинге сума каларга: «Музыкант кижиден экижидер, оон башка амы бунтестер» деп улар негеледе кылар улус.

Музыкантылар бистин Токуза хоуар болдурун, харын-даа профессионал мергежилдиг хөгжүмчүлөр шупту чок. Музыкант чокка амыл буттес дээр агартымынның шын эвезин Сысты-Хемин чижээ херечилеп турар-дыр. Клубтарга негеледе чыгыс катат таны эрткинне, баян тыртар кижиле баш улуг чугалашып ап-даа болур, дзы районда дамчытыр эрткинери-биле адаларын планкага-даа бижидип ап болур.

Бөлүмнерде штат баугаар ажалдап турар ыраакылар чок-ла болгай, иччалза музыкалыктар база ыччар тынты берип болур. Херектин ужуру чугае ажылды шың организастант, маңаа комсомолу-амьлаарын илекпейлг калба-биле ажалдаарынды.

«Совет Тыва» колхозта база-ла музыктык эвес кижиле ажалдап турарынды колго Совет «Билист экек, амыл сандары» деп негеп турарлар. Ол мыды болган дажык, мычарга ам мыда олар манаа сөөргүмээр, септелге оюмун чоруп турар. Ону база музыктык кылар бол, мычарга? Клубта амынның өске хевирлерин (диспуттарын, ужуражышкыларын, лекция, белекчаларын) чорударга, мыал-ла музыктык болуру албан эвес, чүгө тыныгыр ажалдап негеттинер.

Бистин республиканың наймемелде мында музыка училгезин чыл бүрүде хой калдар доозуп турар-даа, олар көдөр клубтарга шолуг-ла күзүлбей турар, Моңу дээш Клубтура

РЕДАКЦИЯДАН: эш Байыр-оолдун чагазынга хамаарыштыр боттарынның боалдарындарын, күзелдерини, чагааларындарын бижириниң «Шын» манап турар. Чүгө бо темага хамаарыштыр эвес, харын культура одаларында амыл-херентер дугайында чагаларынның кээрин манап тур бис.

Улуг-Хемни канчап кечер?

Улуг-Хем районунуң «Найраза» совхозунун Урбун, Кара-Тал салгыларынның малчыларында «Улуг-Хемни канчап кечер? деп чүгө бо чымын калжанымындан-даа артык чидилелни турар. Мында болбастык арзам чок. Бо салгыларынның малчыларын Улуг-Хемниң оң талазында Орта-Хем, Күлү-Хем, Бидили, Кара-Туру дөш мышка черлерге барып чыгылаар. Иччалза бурун малчылар семиртилгезин эки болуру өвүш сүз кечеринде, цирак-улак черлерге көжөрдөндө черле ойталаас.

Маңаа кара чыгыс шалтыгы, берге чүгө чүл дие, Улуг-Хемни кечери болуп турар. Келжиге акымында доктаамал хемчег, матер-даа чок. Калжык малчылар Улуг-Хемни кечери, чорумал хемчегер манап, каш-каш хүннер эрткирин турар бээр. Чок болго кайда бир кижиниң хемчег амы-биле, ам арага сөмөл төлөшүлөр алар. Ол мышак тежиң ол чарымдан совет э-

үрүне келерде, база мында Чыдадан байарда, ачтык чоруп болгай. Сүз кидиңизге келсе, база-ла дүш бооп келер хемчегер манаар. Бо үеде кижилериниң зууда хемчегери моторду апарма-лаан. Мында хемчегер ачтык калчач чедире! Ач мотордан болбас-даа дижиле, а хемчегерге болганда, өтү манаар эштин чыдаас. Бо таарылаада атты ол чарыкка калган, сүзү кешке, чагай кылаштар алар.

Бо байдал амы үеде сизинчигерге база шалтык бооп турар. Советтун дирекциямы бо айгырымы өренин көрбөп турар. Улуг хемчегерге доктаамал хемчегер тургузар дугайында айтырны малчылар болгаш депутаттар советтун директору эш Трошевке каш-даа үдө тургускан. Директор бо айгырымы өренин көөр, арзамы тыварын дүзү, харын совет үеде шуудулар аларган. Таарылаашкы соонда калжык малчылар бо талаа хемчегер болгай.

А. ДОНГА.

1967 ч. Июль 29.

